

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

CONGRESSEN

Families in tijden van globale crisis

Veertiende wereldcongres van de International Association for Family Therapy, 24-27 maart 2004 in Istanbul, Turkije

De International Association for Family Therapy (IFTA) kon geen betere plaats hebben uitgekozen voor haar veertiende wereldcongres dan Istanbul, gezien het thema van het congres, *Families in times of global crisis*. De IFTA dateert van 1987, de Turkse gezinstherapievereniging AETD van 1997, een korte geschiedenis vergeleken met die van de stad Istanbul, een adembenemend mooie stad met een exotische charme, de enige stad ter wereld gebouwd op twee continenten, langs de oevers van de Bosporus en met een uitzonderlijke traditie van ontmoetingen en verbinding; een plaats waar verscheidene culturen elkaar vinden, religies en volkeren uit Europa en Azië, oost en west, noord en zuid. Zo veel volkeren en culturen, nog veel meer families met elk hun eigen geschiedenis en evenveel familieverhalen uit alle tijden. Hier ook ontvoerde de Griekse god Zeus één van zijn liefjes, Io, een dochter van een riviergod, over het smalle pad tussen Propontis en de Zwarte Zee. Niet zonder een goede vermomming, want om zijn vrouw Hera te misleiden had hij zichzelf in een os ('bosporus' is Grieks voor ossendoorgang) omgetoverd, Io in een vaars. Onnodig te zeggen dat Zeus' bedrogen en getergde echtgenote Hera niet erg opgetogen was over deze affaire en al haar familiehulpbronnen benutte om aan deze intrigue een einde te maken, overigens zonder al te veel succes.

Het thema 'families in tijden van globale crisis' was extra actueel doordat de terroristische aanslag in Madrid nauwelijks veertien dagen tevoren had plaatsgevonden, en de meeste deelnemers waren zich dan ook in mindere of meerdere mate bewust van het onveilige internationale klimaat, met de oorlog in Irak, Afghanistan en Palestina op wel erg korte afstand. Turkije stond en staat hierbij voor de bijzondere uitdaging om zijn neutraliteit te bewaren, een neutraliteit die gevaar loopt door de strategische locatie - een keerzijde van de medaille wanneer men een kruispunt vormt tussen verschillende werelden. Toch leek niemand zich onveilig te voelen en het congres maakte duidelijk dat mensen en volkeren verschillen van naties en hun politieke leiders, en dat een gemeenschappelijke (in dit geval systemische) taal de beste weg is om een brug te slaan tussen mensen. Als een goede gezinstherapeut zorgde de Turkse gastorganisatie voor een veilige *holding environment* waar de verschillende standpunten uit de verscheidene landen aan bod konden komen.

In de toelichting op het thema van het congres stelde de IFTA dat er, sedert gezinstherapeuten zich het lot hebben aangetrokken van onderdrukte vrouwen en minderheidsgroepen, bij de beroepsgroep een groeiend bewustzijn is ontstaan van de ingrijpende gevolgen van stressvolle en traumatische gebeurtenissen voor individuen en families. Nieuwsberichten vertellen enkel het onmiddellijke verhaal, maar het herstel en de reconstructie van het leven van mensen neemt een veel langere tijd in beslag. Betekenis vinden in chaos, herstel van verbroken relaties en heropbouw van levensdoen een beroep op belangrijke vaardigheden van de familitherapeut, zoals creativi-

teit, inlevingsvermogen en de mogelijkheid om verbindingen aan te brengen, om toch een verschil te kunnen realiseren.

De doelstelling van het congres om een ontmoetingsplaats te zijn, is wat ons betreft gerealiseerd, getuige het feit dat dit verslag samen is geschreven door twee vrouwen uit Turkije en de VS, en twee mannen uit België. Wij ontmoetten elkaar in enkele workshops, raakten bevriend aan de oevers van de Bosporus door middel van pittige conversaties bij een lekkere maaltijd, en de moderne technologie die verbindingen zo veel gemakkelijker maakt, hielp ons de vriendschap onderhouden.

Een adequate beschrijving van een wereldcongres met meer dan honderd posters, lezingen en workshops is onmogelijk en daarom hebben we gekozen voor een weergave van de algemene sfeer en van wat voor ons de hoofdlijnen van het congres waren, op basis van onze eigen voorkeuren. Die hoofdlijnen hebben we geordend in vier thema's: verbindingen, trauma, creativiteit en sociale rechtvaardigheid.

VERBINDINGEN

Het gebruik van genogrammen is onder gezinstherapeuten een bekende methode voor het verruimen van de context van het (kern)gezin. Een frisse kijk op deze methode bracht D.S. Onken met haar workshop. Haar ervaring bij families met ernstige moeilijkheden en een problematische voor geschiedenis is dat het erg moeilijk is om op een constructieve en therapeutisch zinvolle manier een genogram samen te stellen. Een ervaring die gedeeld werd door F.W. Kaslow in haar werk met overlevenden van de holocaust. Te veel negatieve ervaringen zorgen voor een sombere en deprimerende context.

Op zoek naar manieren om een meer positieve sfeer op te bouwen kwam Onken terecht bij het werk van Assagioli, die in zijn psychosynthese wel de nodige plaats toekent aan stressoren en negatieve invloeden uit de familiegeschiedenis, maar toch vooral op zoek gaat naar transgenerationele geschenken (*gifts*) en mogelijkheden. Onken heeft met haar medewerkers een aantal vragen uitgewerkt over dromen, modellen, belangrijke betekenissen en mogelijke hulpbronnen in de familie, om de gezinsleden te stimuleren ervaringen uit te wisselen en te verdiepen. Enkele voorbeelden. Over helden: wie beschouwen jullie als iemand uit je familie die het best heldhaftige aspecten vertegenwoordigt? Wie bewonder je het meest in je familie? Over boeken en mythen: wat zijn de favoriete boeken, gedichten, sprookjes, verhalen of mythen uit je familie? Over 'goede tijden': welke gebeurtenissen of momenten hebben je familie, je ouders en je grootouders bijzondere vreugde en geluk bezorgd? Over tradities: welke tradities zijn er in je gezin rond verjaardagen en feestdagen? En hoe vierden je ouders en grootouders deze momenten? Over kracht: wat is de grootste kracht of sterkte van je familie? Wat doen jullie in momenten van crisis om je kracht en sterkte te bewaren of gebruiken? Over kwaliteiten (zoals geduld, doorzetting, loyaliteit): welke kwaliteiten heb je of hebben jullie gekregen van je familie? Inderdaad een positieve en constructieve manier om met genogrammen aan de slag te gaan.

Het stimuleren van verbindingen en verbondenheid (zowel intrapsychisch als interpersoonlijk) is ook de focus in het werk van Margaret Keiley en Susan Johnson in hun Emotionally Focused Family Therapy met delinquente jongeren en hun gezin of met echtparen. De workshop was didactisch

sterk opgebouwd en werd levendig geïllustreerd met videomateriaal en casuïstiek. Emoties worden in EFT benoemd en bewust gehanteerd, ze vormen als het ware de motor van de therapie, om gezinsleden die elkaar zijn 'kwijtgeraakt' (hetzij reëel, hetzij in de beleving) opnieuw bij elkaar te brengen en te verbinden. Het contactverlies ontstaat volgens Keiley bij jongeren met persoonlijkheidsproblemen vaak door een vorm van dissociatie, waarbij de jongere zich probeert te onttrekken aan de door hem als intrusief ervaren manier van opvoeden. In mildere vorm kennen we dit allemaal wel, wanneer een ouderfiguur vaak in herhaling valt (gaat zeuren) en de adolescent wel ja knikt, maar met zijn gedachten al lang elders zit. De workshop van Keiley en Johnson maakte veel indruk, mede door de theoretische onderbouwing vanuit hechtingstheorieën en de duidelijke, gestructureerde en efficiënte methode voor het herstel van verbinding en contact. Özlem Sürücü als kinderpsychiater en gezinstherapeut plant verdere workshops over deze methode in Turkije, iets wat we ook graag in West-Europa gerealiseerd zouden zien.

Een andere workshop die verbinding centraal stelde was getiteld *What about us? The parents' relationship in families with disabled children* en werd verzorgd door een Noors team. De leden daarvan hadden een innovatief programma ontwikkeld waarin veel aandacht wordt besteed aan de verbondenheid tussen de ouders en de therapeuten zich steeds proberen terug te trekken om ruimte te creëren voor de ouders. Deze manier van werken paste het team ook in de workshop zelf toe, met tijd en ruimte voor presentatie, maar ook voor reflectie en dialoog. Deze ervaringsgerichte manier van werken raakte menig deelnemer zichtbaar.

TRAUMA

Wat ook niemand onberoerd liet was het werk van Karin Jordan, *The timeline trauma genogram*. Jordan vertelde over haar ervaring met gezinnen na twee grote nationale rampen in de VS, een wilde schietpartij in een school en de terroristische aanval van 9/11 op de Twin Towers in New York. Aan de hand van aangrijpende videobeelden illustreerde ze hoe sterk traumatiserend (in de zin van zowel primaire als secundaire traumatisering) dergelijke ervaringen inwerken op familieleden. Minder bekend bijvoorbeeld is hoeveel mensen en families trauma's opliepen door gebrek aan informatie onmiddellijk na de ramp, door volledige duisternis en bijhorende paniek in de metro, of door gebrekkige informatievoorziening door de autoriteiten. Door een tijdlijn van allerlei trauma's (bijvoorbeeld ook hartaanval of scheiding) die Karin Jordan naast een genogram plaatst, ontstaat er een bredere historische context, een ruimere visie op de moeilijkheden, de kwetsbare maar ook de sterkere punten en mogelijke hulpbronnen.

Heel wat mensen presenteerden op het congres hun perspectief op het moeilijke werk met getraumatiseerde personen en systemen. Uiteenlopende onderwerpen passeerden hierbij de revue, van het effect van natuurrampen tot de gevolgen van verkrachtingen in oorlogssituaties. Een opmerkelijke workshop in dit kader was die van Norma Kay Lord en V. Ruth Pinney, *A response to multi-generational transmission and cultural trauma*. Zij presenteerden recente theorieën vanuit de neurobiologie en kwantumfysica om te illustreren hoe geheugensporen worden gecreëerd en opgeslagen in DNA-sequenties die letterlijk worden doorgegeven van generatie op generatie. Ze stipten ook het belang van reuk aan in de

vorming van het geheugen en toepassingen voor het gebruik van geur in therapie, om toegang te krijgen tot zowel negatieve als positieve herinneringen. Een workshop van anderhalf uur die deed proeven naar meer.

Waar veel presentaties zich richtten op meer traditionele probleem- of pathologie-gerichte diagnostiek en aanpak van individuen en families met posttraumatische stressstoornissen, streefden andere meer naar het aanspreken en benutten van hulp- of krachtbronnen van cliënten. Hierbij kwamen ook verschillende aspecten van intercultureel werk aan bod. *Enhancing family and community connectedness to access resilience in times of trauma* door J. Landau was een goed voorbeeld van hoe men op een zinvolle manier families en gemeenschappen kan helpen hun veerkracht te vergroten, hoop te generen en competentie te vergroten. Landau illustreerde hoe in tijden van globale crisis gemeenschappen over heel de wereld riskeren hun beschermende eigenschappen en structuren te verliezen, en hoe men de veerkracht kan vergroten door samenwerking te stimuleren tussen zowel natuurlijke als kunstmatige steunsystemen.

CREATIVITEIT

Binnen de grote therapeutische stromingen is systeemtherapie wellicht die met de grootste affiniteit tot creativiteit en niet-verbale elementen. De creatieve workshops waren het snelst vol, maar de energie die men meedraagt uit dergelijke workshops was overduidelijk. Elke gezinstherapeut zou moeten proberen zijn of haar creatieve mogelijkheden te vergroten als een bron en motor tot verandering. Het is moeilijk ervaringen uit dergelijke workshops door te geven en door slechts een workshop beschrijven doen we de andere tekort, maar om een voorbeeld te geven, noe-

men we de toepassing van non-verbaal materiaal door O. Ayalon. Hij gebruikt zogenaamde *cope*-kaarten, in de handel verkrijgbare kaarten (zie www.oh-cards.com) met kleine schilderwerkjes of getekende metaforen die stimuleren tot persoonlijke of metaforische verhalen, sociale interactie, spiritualiteit en humor. De kaarten helpen om in het therapeutisch proces de gevolgen van traumatische gebeurtenissen door te werken, zoals verdriet of angst, maar zijn hierbij meer gericht op de *coping*-kwaliteiten van gezinnen dan op hun pathologie. Een boeiende en verbindende ervaring, speels en toch verhelderend; *cope*-kaarten worden inmiddels ook in onze praktijk gebruikt.

SOCIALE RECHTVAARDIGHEID

Op het congres kwamen ook allerlei, soms zelfs vrij tegengestelde gezichtspunten aan de orde over thema's op het terrein van sociale rechtvaardigheid. Sommige workshops benadrukten duidelijk het perspectief van 'slachtoffers', terwijl andere weer het belang naar voren schoven van het werk met 'daders'. Interessant waren in dit kader de workshops van Tom Andersen en Peggy Penn, *Violence is an act of expressing oneself*, en van Judy Rankin and Amanda Preston, *From Vagina Monologues to Penis Dialogues*. Er waren ook heel wat mogelijkheden om zich te verdiepen in sociaal-constructionistische ideeën, zoals de training die Tom Andersen vooraf aan het congres gaf, verschillende workshops vanuit de feministische zijde, narratieve therapie en andere aanverwante invalshoeken.

Een aantrekkelijke manier om gezinnen en gezinsleden sterker te maken door hen bewust te maken van de verhalen waarmee ze leven, werd gebracht door Wencke J. Seltzer in de workshop *Working with silen-*

ced family stories in the therapy room. In haar psycho-culturele benadering benadrukte Seltzer het belang van zogenaamde tot stilte gebrachte verhalen, die schaamtevolle en pijnlijke familiegeheimen inhouden, evenals allerlei culturele en familiale geloofsystemen, die de communicatie tussen verschillende gezinsleden blokkeren. Door deze geheime verhalen te onthullen, creëert de therapeut samen met het gezin ruimte om nieuwe verhalen aan bod te laten komen.

Presentaties over een veelheid van onderwerpen die met sociale rechtvaardigheid samenhangen, zoals bijvoorbeeld het belang van cultureel gerelateerde werkvormen, werken met HIV en AIDS, met minderheidsgroepen zoals vluchtelingen, gevangenen, gehandicapten of minder begaafden, gaven praktische informatie over de vraag hoe gezinstherapeuten sociale rechtvaardigheid en sociaal bewustzijn kunnen integreren in hun praktijk.

Aan het einde van het congres hielden twee grote mannen uit de gezinstherapie een plenaire voordracht, Maurizio Andolfi en Tom Andersen, symbolisch voor verschillende kanten van de gezinstherapie: de warme openheid uit het zuiden en de kracht van de stilte of het stilstaan uit het noorden. Andolfi, immers een *founding father* op het gebied van het aanspreken van hulpbronnen en het creëren van verbindingen in families in crisis, getuigde nogmaals van zijn hoopvolle en warme ideeën. Jammer dat we hem niet in een workshop aan het werk konden zien, zeker voor diegenen onder ons die met kinderen werken. Andersen verliet in zijn plenaire voordracht zijn oorspronkelijke idee om aan de wereldleiders de ietwat naïeve vraag te stellen hoe zij konden bijdragen tot de vraagstellingen van dit congres. Hij nodigde de congresdeelnemers uit om het eenzijdige perspectief vanuit de VS en Israël,

dat van 'terrorisme als een wapen' - een perspectief dat gemakkelijk leidt tot escalatie - tijdens de eerste congresdagen in te ruilen voor de nuancering tot 'terrorisme als een wapen en terrorisme als een antwoord', een antwoord op armoede, onderdrukking en onwetendheid, en op het feit dat 15% van de wereldburgers 80% van de rijkdom in de wereld bezit. Andersen voelde zich oncomfortabel bij de veelvuldige verwijzingen tijdens de conferentie naar 11 september waarbij de VS eenzijdig als slachtoffer werden voorgesteld, en herinnerde ons aan een andere 11 september, in 1973, toen Allende vermoord werd, voor Andersen minstens een even zwarte dag als die in 2001. Invloeden zoals van het feminisme en multiculturalisme maken ons ervan bewust dat psychotherapie veel meer is dan wat zich afspeelt in de therapieruimte, maar is ingebed in een historische, culturele en politieke context, en hierdoor wordt elke psychotherapeut uitgedaagd tot het innemen van een sociaal en ethisch standpunt. Daartoe nodigde Andersen ons uit om te luisteren naar Preisners adembenemende muziek *Requiem for a friend*, ter herdenking van de circa vierentwintigduizend mensen die deze dag, zoals elke dag, hun leven lieten ten gevolge van armoede. Een aangrijpende ervaring, niet alleen voor sociaal gedreven gezinstherapeuten.

SLOTBESCHOUWING

Het doel van het congres was het bijebrengen van een grote verscheidenheid aan professionals om informatie te laten circuleren ter bevordering van de hulp aan gezinnen en families in tijden van globale crisis, een doel dat wat ons betreft zeker bereikt is. Maar de sterkte van het congres, de verscheidenheid aan perspectieven, was meteen ook zijn zwakte. Heel wat presentaties

moesten zich beperken tot vijftien minuten, terwijl desondanks enkele onderwerpen en methoden, zoals oplossingsgerichte therapie, niet aan bod kwamen.

Al met al was het een bijzondere ervaring om in contact te treden met therapeuten over heel de wereld en vast te stellen dat de

gemeenschappelijkheden zwaarder wegen dan de culturele verschillen.

Bruno Hillewaere
Gerrit Loots, Brussel
Dove Presnall, Burbank, VS
Özlem Sürücü, Ankara, Turkije

Over de grenzen (heen)...

Conferentie NVRG in Beweging,
17 september 2004 te Amersfoort

De 21^e editie van deze jaarlijkse conferentie speelde zich af op de grens van systemisch denken en de praktijk van alledag, met sprekers en workshopgevers die op allerlei manieren bezig zijn met hulpverlening aan systemen, zonder dat hun achtergrond altijd expliciet systemisch is. Dit jaar nadrukkelijk met ruimte voor nieuw talent en dat bleek een heel goed idee, maar daarover later.

Een ander heel goed idee was het uitnodigen van Adriaan van Dis. Zijn verhaal, gelardeerd met fragmenten uit zijn oeuvre, was voor mij het absolute hoogtepunt van de dag. Van Dis is een meester in de kunst van het vertellen, sensitief, intelligent, recht voor zijn raap maar integer, ontroerend en geestig. De literaire lotgevallen van een ervaringsdeskundige die, wonderwel aansluitend bij het narratieve concept in de systeemtheorie, verhaalde hoe zijn levensverhaal steeds weer een nieuw verhaal werd. Zijn eigen therapie leidde tot vijf boeken en dat was zoets als het verwijderen van boomstammen uit de rivier zodat die vrijer kon stromen. Nieuwe gebeurtenissen in zijn levensloop gaven onverwacht nieuwe informatie en nieuwe inzichten over het verleden van zijn familie, die vervolgens

keer op keer tot nieuwe (literaire) verhalen leidden. Verhalen die op hun beurt weer therapeutisch en helend werkten voor het door angst en onzekerheid verknipte 'troostkind', door de troost die het vertellen van het eigen verhaal altijd weer biedt. Een 'KOPP-kind', zoon van een vroeg overleden vader met een oorlogstrauma, die Japanse strafmethoden had geïnternaliseerd en onbegrijpelijke, bizarre gewoontes had. Een brave, angstige jongen die liever een meisje wilde zijn en als een omgekeerde Oedipus verliefd was op zijn vader in de hoop te begrijpen waarom hij toch zo sloeg. Een kind dat liefde wilde geven, wat niet geaccepteerd kon worden in een omgeving waar geen aaien over de bollen werden gegeven.

Angst werd er in zijn familie van de ene generatie op de andere 'genetisch ingekrast': eeuwig bang gemaakt voor oorlog die onherroepelijk zou komen. Hoe 'het zwijgen corresponderen met de vijand' was. Treffender kan het niet uitgedrukt: het aangaan van een stilzwijgend verbond met de vijand door je mond niet open te doen over wat de vijand je heeft aangedaan. Van Dis verhaalde hoe hij er als kind bij wilde horen: bij de oorlog en bruin zoals zijn vader. Hoe hij als jongen nooit familie wilde en daarom later nooit zelf een eigen gezin wilde stichten omdat familie je kapotmaakt, maar tegelijkertijd de schatbewaarder van de familie werd, die 'Indië uit